

№ 17 (274)
Май 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

-  **Успаміны: маладосць у нямецкім палоне –** стар. 3
-  **Скарб: беларускія мястэчкі і іх спадчына –** стар. 4
-  **Радаводнае: даследуюць школьнікі радзіму –** стар. 6

На тым тыдні...

● **3 23 па 26 красавіка** ў Варшаве прайшоў **фэстываль «Новая традыцыя»** – адзін з самых вялікіх польскіх фэстаў. Сярод удзельнікаў такія зоркі фольк-музыкі, як Адам Струг, грузінскі гурт «Урмулі» і румынскі «ОАНА», Кэтэліна Хіцу. Сёлета ў конкурсе ўпершыню ўдзельнічалі беларусы – выступілі спевакі Наста Някрасава і Паша Рыжкоў з эксперыментальным гуртом «FolkRoll». Яны былі прызнаныя найлепшымі сярод 12-ці ўдзельнікаў конкурсу з розных краінаў і атрымалі гран-пры і прэмію імя Чэслава Немэна. Прэмія атрыманая за «цікавыя апрацоўкі твораў, стылістычнае суладдзе і прыгожы спеў».

● **3 23 красавіка па 3 мая** ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь прайшла **выстаўка «Зямное і касмічнае жыццё»** легендарнага лётчыка-касманаўта, двойчы Героя Савецкага Саюза Аляксея Лявонова, у якую ўвайшло больш за 70 палотнаў, створаных з 1957 па 2009 год. Ён быў першым чалавекам, які крочыў у адкрыты космас, адчуў імгненне жыцця, бяззавжасць быцця, набыў здольнасць глядзець на свет, на снег, на кроплі дажджу як на з’явы сусветнага маштабу, бясконца любіць і шанаваць кожнае імгненне. І ўсё гэта адлюстравана ў сваіх працах.

● **24 красавіка** ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі з Арлоўскай вобласці перадалі **матэрыялы пра партызанскі рух на Беларусі** ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У гэты ж дзень у **Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь** адкрылася **выстаўка «Зоркі купалаўскай сцэны»**, прымеркаваная да 110-гадовага юбілею народных артыстаў Беларусі В. Галіны, Г. Глебава, Л. Літвінава, Л. Ржэцкай.

● **3 24 па 27 красавіка** прайшоў **міжнародны фэстываль дударскай музыкі «Дударскі фэст»**. Сярод удзельнікаў – беларускія і замежныя калектывы і выканаўцы – «Стары Ольса», «Testamentum terrae», «Сахор», «Гальярда», «Крэва», «Келіх кола», «Філ», «Яварына», а таксама вядомыя майстры дуды Тодар Кашкурэвіч, Дзяніс Сухі і Алякс Сурба. Танцавальную падтрымку ў фэсце аказаў гурт «Гістрыён». 27 красавіка ў Валожынскім раёне адбылася навуковая канферэнцыя, прысвечаная беларускім музычным дударскім традыцы-

ям, дзе з дакладам выступіў Т. Кашкурэвіч. «Дударскі фэст» – адзінае мерапрыемства такога роду ва Усходняй Еўропе. На фэстывальных сцэнах зазвычай гучаць беларускія, галісійскія, шатландскія, шведскія, нямецкія, літоўскія і латышскія дуды, прадстаўленая дударская музыка ўсіх кірункаў – ад традыцыйнага фальклору да фольк-мадэрну.

● У Мастацкім музеі Віцебска да 15 чэрвеня працуе **выстаўка «Зямля – аснова ўсёй Айчыне»**, прысвечаная творчасці Якуба Коласа, якую праводзяць Віцебскі абласны краязнаўчы музей сумесна з музеем Якуба Коласа ў Мінску. У экспазіцыі прадстаўлены ўнікальныя фатаграфіі, зробленыя пры жыцці пісьменніка, рэдкія друкаваныя выданні Якуба Коласа, ягоныя рукапісы, а таксама асабістыя рэчы класіка – тэлефон, партфель, нататнік, кашуля, запалачніца, акулеры... Частку экспазіцыі складаюць жывапісныя і графічныя працы Ул. Сулкоўскага, якія паказваюць мясціны, дзе жыў Якуба Колас, графіка В. Шаранговіча, прысвечаная паэме «Новая Зямля», прыжыццёвыя партрэты Якуба Коласа пэндзля З. Паўлоўскага і інш.

● У Беларускім універсітэце культуры і мастацтваў у рамках **III Міжнароднай канферэнцыі «Аўтэнтчны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання» 29 красавіка** прайшоў канцэрт «Фальклор беларускай глыбінкі», а **30 красавіка** – канцэрт пост-фолькавых гуртоў «Традыцыі і пераемнікі», у якім удзельнічалі «Кудмень», «Гуда», «ЕФ-Суполка», «Кроса», «Талака», «Раме», «Гуды», Наталля Матыліцкая, а таксама госці: «Reketukas» з Вільні і «Будьмо» з Кіева.

● Грамадскае аб’яднанне «Ахова птушак Бацькаўшчыны» і гарадскі савет Турава пры падтрымцы пасольства Вялікабрытаніі ў Беларусі **1 мая** правялі **«Свята птушак»**. Цэнтральнай падзеяй фэстывалу стала адкрыццё помніка куліку-марадунку (скульптар Зміцер Урублеўскі). Прайшла таксама фотавыстаўка пераможцаў чэмпіяната па фотапалаванні, былі ўсталяваныя інфармацыйныя стэнды з малюнкамі птушак Тураўскага луга. На Замкавай гары фальклорныя калектывы паказалі мясцовыя абрады, звязаныя з птушкамі. Кожная школа горада прадставіла свой від куліка і распавяла пра ягоны асабіліваці. Арганізатары спадзяюцца, што свята стане штогадовым.



Парад Перамогі 24 чэрвеня 1945 года

Ад кожнага фронту, што ўдзельнічаў у канчатковым этапе Вялікай Айчыннай вайны, было выдзелена па адным зводным палку, які налічваў не меней 1000 чалавек – ад Карэльскага, Ленінградскага, Прыбалтыйскага, 3-х Беларускіх і 4-х Украінскіх. Акрамя таго, для правядзення парадку былі прысланыя механізаваная калона, кавалерыйская брыгада і Зводны полк ваенна-марскіх сіл з матросаў Паўночнага, Балтыйскага і Чарнаморскага флатоў і Дунайскай і Дняпроўскай флатылій, а таксама навучэнцы ваенных акадэміяў і вучылішчаў. Усе гэтыя часці былі сканцэнтраваны ў Падмаскоўі і пачалі падрыхтоўку да парадку.

Падрыхтоўка вялася ў некалькі этапаў: спачатку адзіночная падрыхтоўка, пасля – скалачванне шарэнгаў, трэніроўкі ў складзе батальёнаў, а затым 2 зводныя рэпетыцыі на ваенным аэрадроме ў Падмаскоўі. Генеральная рэпетыцыя адбылася ў ноч на 20 ці 21 чэрвеня, а сам парад адбыўся 24-га. Яшчэ 18 чэрвеня маршал Жукаў быў прызначаны прымаць парад, а камандаваць парадом быў прызначаны маршал Ракасоўскі.

У кожнай часці было адведзена асабістае месца, і ўперад былі высланы лінейныя, якія азначылі месца для сваіх батальёнаў. Затым усе часці занялі свае пазіцыі. Войскі былі размешчаны на Чырвонай плошчы, акрамя механізаванай калоны, якая размясцілася на Манежнай плошчы і прылеглых да яе вуліцах. Прыкладна за 5 хвілін да пачатку на трыбуне Маўзалея з’явіліся члены Палітбюро і маршалы Савецкага Саюза, якія не прымалі непасрэднага ўдзелу ў парадзе (сярод іх былі Варашы-

лаў і Будзёны). Калі куранты на Спаскай вежы прабілі 10 гадзін, з яе на белым кані выехаў маршал Жукаў. Даецца каманда «смірна», і яму насустрач «падвысь» пад’язджае на вараным кані маршал Ракасоўскі. Пасля яны разам аб’язджаюць войскі. Затым Жукаў падняўся на трыбуну і павіншаваў усіх з перамогай. Калі ён скончыў выступленне, зайграў гімн, а пасля прагучалі залпы гармат. Пасля адпаведнай каманды фронты ў парадку з поўначы на поўдзень рухаюцца міма трыбуны. У складзе 1-га Беларускага фронту былі і прадстаўнікі польскай арміі.

Першай ішла машына, на якой быў Сцяг Перамогі. За ёй ішоў камандуючы Карэльскім фронтам, далей – група з 36 сцяганосцаў, а пасля генералітэт і батальёны, складзеныя з афіцэраў, сяржантаў і салдатаў. Шарэнгі батальёнаў складаліся з 20-ці і ў глыбіню 10-ці чалавек. Пасля 4-га Украінскага фронту прайшлі маракі, а затым ішоў батальён у 200 чалавек з фашысцкімі сцягамі, якія пад бой барабанаў кідалі іх да падножжа Маўзалея. Услед за імі прайшла кавалерыйская брыгада: кожны батальён на конях рознага колеру – вараных, белых, гнядых. І пасля прайшла механізаваная калона.

Гам я ўдзельнічаў у парадзе ў складзе Маскоўскага Чырвонасцяжнага вучылішча Вярхоўнага Савета РСФСР, якое тады і ў наступных парадах замыкаў пешаходную калону. Калі сам удзельнічаеш у парадах, мала што і бачыш, бо ўся ўвага накіраваная на тое, каб зрабіць, што ад цябе патрабуюць.

Запісаў са слоў ветэрана Вялікай Айчыннай вайны і ўдзельніка парадку Перамогі Анатоля Цімафеевіча САКАЛОВА Пятро СВІРЫД



Добры пачын

Па выніках Фэсту экскурсаводаў

Упершыню ў Беларусі ў рамках Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў прайшоў «Фэст экскурсаводаў». Два дні, 18 і 19 красавіка, у Мінску і іншых гарадах Беларусі адбылося каля 30 бясплатных экскурсій, на якія маглі прыйсці ўсе зацікаўленыя.

Сапраўднай асаблівасцю фестывалю стала тое, што экскурсіі ладзіліся найперш для тых, хто жыве побач з адметнымі помнікамі і нават не здагадваецца пра гэта або не да канца ведае значнасць гэтых мясцін, іх гісторыю.

На некалькі дзён Мінск ператварыўся ў сапраўдны турыстычны цэнтр. На экскурсіі збіралася велізарная колькасць ахвотных. Бывала, што каб пачуць экскурсавода, трэба было нямала пастарацца.

Прыемна было бачыць, што людзі з адной экскурсіі спяшаюцца хутчэй на другую, каб не прапусціць расказ пра яшчэ адну цікавую старонку нашай гісторыі.

Пра цікавасць да мерапрыемства можна меркаваць па колькасці тых, хто прыйшоў.

Сэрца горада (Верхні горад) – 67 чалавек, вул. Карла Маркса – 50, Ракаўскае прадмесце – 65, сядзіба Ваньковіча і дача Цанавы – 55, Лошыца – 65, Дубрава Чапскіх – 7, Ляхаўка – 20 чалавек, Грушаўка – 15 чалавек, Траецкая гара – 25, Татарская слабада – 50, раён Трактарнага завода – 20 чалавек, Мінск музычны – 12 чалавек, плошча Незалежнасці – 30, Трасцянец – 17 чалавек, Мінск хрысціянскі – каля 75, Залатая Горка – каля 60.

Самай масавай сталася экскурсія па музеі валуноў, які знаходзіцца ў раёне Уручча. Яе наведала каля 120 чалавек (што яшчэ раз сведчыць пра вялікі інтарэс да гэтага значнага помніка). Асобная экскурсія па пл. Незалежнасці была праведзена для знявольненых калоні пад Заслаўем.

У рэгіёнах Беларусі экскурсіі прайшлі па-рознаму. У некаторых гарадах было толькі некалькі чалавек, а ў іншых наадварот – вялікая група. У Віцебску сабралася каля 16 чалавек. Найбольш было людзей у Гродне – каля 50 чалавек.

Такім чынам, можна сказаць, што экскурсіі падчас «Фэсту экскурсаводаў» наведала больш за 800 чалавек!

Узрост экскурсантаў быў розны – ад самых маленькіх да людзей сталага веку. Адметна, што ўсім было цікава: маленькім ад незвычайнасці мерапрыемства і вялікай колькасці людзей, а дарослым – ад той інфармацыі, якую давалі экскурсаводы.

Бывала, што да экскурсій па шляху далучаліся людзі, якія хацелі даведацца штось цікавае пра свой раён. Часам мясцовыя жыхары самі



Экскурсіі вядуць Леанід і Ян Мільніцкія (бацька і сын); у музеі валуноў

Фота прадастаўлена аўтарам



дапамагалі весці экскурсіі, расказвалі цікавыя факты з гісторыі сваіх раёнаў.

Заклучнай кропкай святкавання стаў канцэрт у Палацы дзяцей і моладзі, дзе выступалі беларускія барды і гурты, прайшла мінівіктарына з каштоўнымі і памятнымі падарункамі. Віншавалі ўсіх са святам і слынны краязнавец, старшыня Беларускага камітэта Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС) Уладзімір Гілеп. Павіншаваў усіх са святам і слынны краязнавец, старшыня Беларускай асацыяцыі экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў Мікола Чырскі. Асобная падзяка ўдзельнікам канцэрта – Інэсе Леаданскай, Аляксею Галічу, гурту «Рэха» і інш.

Арганізатары «Фэсту экскурсаводаў» (а гэта Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах ІКАМОС, Беларускі фонд культуры, ГА «Беларуская асацыяцыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў», МГА

«Гісторыка», гісторыка-краязнаўчае таварыства «Этна» БДУ культуры і мастацтваў) дзякуюць усім, хто далучыўся да мерапрыемстваў. Асабліва экскурсаводам, якія праводзілі цікавыя экскурсіі ў гістарычнае мінулае нашай сталіцы і іншых гарадоў. Удзячныя таксама гарадскім уладам і журналістам, што разумелі значнасць ініцыятывы і дапамагалі ў яе асвятленні (інтэрнэт-старонкам tut.by, radzima.org, budzma.org за размяшчэнне інфармацыі).

Спадзяемся, што не адзін чалавек у гэты дзень сказаў пасля цікавай экскурсіі «Так! Які цікавы мой раён! А я нават не здагадваўся».

18 красавіка – Міжнародны дзень помнікаў і мясцінаў – было адзначана належным чынам. Не ўсе ідэі, што ставілі арганізатары, былі рэалізаваныя, але пачатак пакладзены. Ці стане гэта свята традыцыйным для Беларусі, залежыць ад усіх нас!

Павел КАРАЛЁў

Юбілейныя Сакавіны Уладзіміра Мазго

Гэтай вясной Зэльвеншчына ўрачыста сустракала свайго знакамітага земляка паэта Уладзіміра Мазго, які 5 сакавіка адзначыў свой 50-гадовы юбілей. Сакавіны ў яго гонар штогод ладзяцца на радзіме. Спачатку паэт прыязджаў у Зэльву на свята адзін, а потым са сваімі сябрамі, якіх у яго сярод творчай інтэлігенцыі Мінска вельмі шмат: і паэты, і кампазітары, і мастакі, і выканаўцы яго песень.

Як жа адбывалася ўшанаванне паэта на радзіме сёлета?

Праграма свята была разлічаная на два дні. У першы дзень адбылася сустрэча ў чытальнай зале цэнтральнай раённай бібліятэкі з аматарамі паэзіі і сябрамі клубаў «Ліра», «Восень жыцця» і літаб'яднання «Зоры над Зальвянкай».

На сустрэчы Уладзімір Мінавіч успамінаў сваё дзяцінства і юнацкія гады, узгадаў перажытае, падзяліўся прыемнай навіной аб тым, што напярэдадні юбілею выйшлі дзве ягоныя кнігі для дзяцей «Цуда-вуда» і «Таямнічая планета». Распавядаў паэт і аб сваёй песеннай творчасці. На пытанне аб колькасці напісаных ім песень сказаў, што лічыць галоўным не колькасць створаных вершаў-песняў, а іх папулярнасць у народзе. Дарэчы, песні Уладзіміра Мазго лічацца шлягерамі сучаснай беларускай эстрады і гучаць даволі часта на тэлебачанні і па радыё ў выкананні вядомых спевакоў Іны Афанасевай, Якава Навуменкі, Анжалікі Агурбаш і іншых. Да слова, падчас святкавання юбілею ў адной з канцэртных залаў сталіцы прагучаў двухгадзінны канцэрт песень Уладзіміра Мазго.

Працуючы ў выдавецтвах сярод «сваіх», але маючы сціплы характар, Уладзімір Мазго аж 15 гадоў чакаў свята спаткання са сваёй новай кнігай паэзіі «Анёл нябесны», якая ўсё ж пабачыла свет у «Бібліятэцы Саюза пісьменнікаў Беларусі». У гэтым зборніку найбольш поўна адлюстравалася шматграннасць таленту паэта. На сустрэчы з сябрамі паэтычных клубаў Уладзімір Мінавіч зачытаў некалькі лірычных вершаў з гэтага зборніка. Зацікавіў прысутных рас-

каз паэта аб часопісе «Вясёлка» – адзіным беларускім выданні для дзяцей малодшага ўзросту. Юная паэтка з Зэльвы Ангеліна Ханевіч даслала ў часопіс свой верш, які быў надрукаваны ў № 12 за 2008 год. Уладзімір Ліпскі даручыў Уладзіміру Мазго перадаць дзяўчынцы падарунак ад рэдакцыі.

На сустрэчы сардэчна віншавалі земляка яго паслядоўнікі – паэты з літаб'яднання пры газеце «Праца». Кожнаму з «зараўнаў» было што сказаць і паэту і пра паэта. Дзякуючы намаганням Уладзіміра Мінавіча нашы мясцовыя паэты Алена Кароза, Генадзь Коўш, Святлана Літвінчык, Святлана Патаповіч, Валянцін Семяняка, Сяргей Худзяеў сталі аўтарамі паэтычных старонкі ў «ЛіМе».

На другі дзень Сакавінаў імпрэза для Уладзіміра Мазго ладзілася на сцэне раённага Дома культуры. Вечар-прысвячэнне быў пададзены ў выглядзе школьных урокаў. Урок роднай мовы пазнаёміў прысутных з сакрэтамі амонімоў Уладзіміра Мазго. На ўроку геаграфіі казка «Прыгоды Марахода» перанесла ўсіх у Індыйскі акіян. Інсцэніравалі казку ўдзельнікі ляльчнага гуртка дзіцячай раённай бібліятэкі. А ўрок музыкі, які прайшоў на «біс», стаў сапраўднай пляцоўкай для талентаў. Зэльвенскія артысты раённага Дома культуры і Дзіцячай школы мастацтваў не горш за сталічных выконвалі папулярныя песні Уладзіміра Мазго. Народны ансамбль музыкі і песні «Вясёлка» выканаў «Вечарынку» так, што нельга было адрозніць ад знакамітай «Бяседа». Песня «Гадзіна пік» прагучала голасам-басам Вячаслава Шаўцова. Алена Кніга і Вера Рыбарчык падкупілі цеплынёй і шчырасцю выканання лірычных песень. Ксенія Барадзіна зачаравала сваім класічным голасам, выканаўшы песню-гімн Зэльвы, які стварыў Уладзімір Мазго разам з кампазітарам Віктарам Войцікам. Дзеці з хараэаграфічнага аддзялення школы мастацтваў заварылі танцам «Несцерка» (верш Уладзіміра Мазго пакладзены на музыку).

Дзякуючы нашаму земляку на Зэльвеншчыне пабывалі знакамітасці сталіцы – кампазітар і выканаўца Алег Елісеенкаў, артыст эстрады Якаў Навуменка, пісьменнікі Мікола Маляўка, Уладзімір Марук, Міхась Скобла, начальнік аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама, наш зямляк Анатоль Грэху.

Віншавалі юбіляра дырэктар сярэдняй школы № 2 Ю. Лізуноў, начальнік аддзела культуры Г. Раманчук, галоўны рэдактар газеты «Праца» К. Крэчка, а кіраўнік спраў райвыканкама С. Горны ўручыў Уладзіміру Мазго пасведчанне аб прысваенні паэту звання Ганаровага грамадзяніна Зэльвеншчыны.

Свята Зэльвенскіх Сакавінаў завяршылася. Няхай усе пажаданні, што гучалі ў адрас земляка, служаць яму падтрымкай у далейшай творчасці!

Валянціна МАСЮК,
загадчыца аддзела абслугоўвання і інфармацыі
Зэльвенскай ЦРБ

Наш календар

Яго муза – тутэйшая

Сёлета адзначаецца 190-гадовы юбілей вядомага кампазітара, дырыжора, педагога, стваральніка нацыянальнай класічнай оперы, класіка вакальнай лірыкі Станіслава Манюшкі.

Станіслаў Манюшка нарадзіўся 5 мая 1819 года ў фальварку Убель Чэрвеньскага раёна. Маладыя гады будучы кампазітар правёў у Мінску, тут ён атрымаў пачатковую музычную адукацыю ў Д. Стафановіча. З Мінскам звязаны і першыя тэатральна-музычныя пастаноўкі С. Манюшкі, у салонах мінскай інтэлігенцыі XIX ст. часта гучыць яго музыка, напоўненая беларускім фальклорам. У 1840–1858 гг. Станіслаў

Манюшка працуе ў Вільні як арганіст касцёла Св. Яна. Стварэнне С. Манюшкам першых вадэвіляў, музычных камедый і камічных опер звязана з Беларуссю. Так, у 1834 г. мінскімі аматарамі пастаўлены «Канторскія служачыя». На лібрэта В. Дуніна-Марцінкевіча напісаны «Рэкруцкі набор», «Спаборніцтва музыкаў», «Чарадзейная вада». Дзякуючы выкарыстанню ў лібрэта оперы «Ідылія» беларускай мовы побач з польскай і апоры на беларускі музычны фальклор яна мае вялікае значэнне для беларускай музычнай культуры. З 1858 па 1872 г. С. Манюшка працаваў дырыжорам і дырэктарам опернага тэатра, а з 1864-га прафесарам Музычнага інстытута ў Варшаве. С. Манюшка



становіцца сапраўдным класікам і польскай оперы. У гэты перыяд ён напісаў оперы «Графіня», «Вербум нобіле». На найвялікшую оперу «Страшны двор» кампазітара натхнялі

муры і вобразы, куранты радай сядзібы Манюшкаў у Смілавічах (гэтага сядзіба, калі не прыняць тэрміновых захадаў па кансервацыі і рэстаўрацыі, можа хутка загінуць!).

З нагоды 190-гадовага юбілею славутага кампазітара Станіслава Манюшкі ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску 5 мая адкрылася выстаўка «Музычны свет Станіслава Манюшкі». На ёй экспануюцца 58 кніг з фонду аддзела рэдкай кнігі і рукапісаў ды з агульнага фонду ЦНБ НАН Беларусі, а таксама унікальныя прыжыццёвыя і пасмяротныя выданні твораў Станіслава Манюшкі і кнігі, прысвечаныя даследаванням творчасці кампазітара.



Памяці фалькларыста

Вясна і абрады Ліцьвінкі

Незвычайна ўшанавалі памяць занага фалькларыста на філалагічным факультэце Белдзяржуніверсітэта. 23 красавіка тут ягоныя сябры і паплечнікі зладзілі імпрэзу «Абрадавая вясна Васіля Ліцьвінкі». У праграме былі ўспаміны ягоных калегаў, сяброў і родных, выступленне фальклорных калектываў з розных мясцінаў Беларусі.

Пачалася імпрэза на вуліцы. Перад уваходам на факультэт выступілі выканаўцы

народных песень, запрашаючы ў залу для глядачоў не толькі тых, хто прыйшоў на імпрэзу, але і выпадковых мінакоў. А ў актавай зале на па-вясноваму прыбранай сцэне пачалося дзейства. Адно аднаго змянялі калектывы сталых і маладых выканаўцаў, да мікрафона выходзілі навукоўцы і родныя людзі Васіля Дзмітрыевіча. З радзімы фалькларыста, вёскі Атвержычы Столінскага раёна, прыехаў народны ансамбль «Журавушка», завіталі спявачкі

з вёскі Гарадная таго ж раёна, з г.п. Рудзенск Пухавіцкага раёна прыехалі салісты народнага ансамбля «Крынічанька», «Маладзіцы маладыя» з Нацыянальнага парка «Прыпяцкі». Не засталіся ўбаку і сталічныя калектывы – «Жавароначкі», «Гасцінец», «Вербіца», «Тутэйшая шляхта» і «Багач», а таксама спявачка Наталля Матыліцкая.

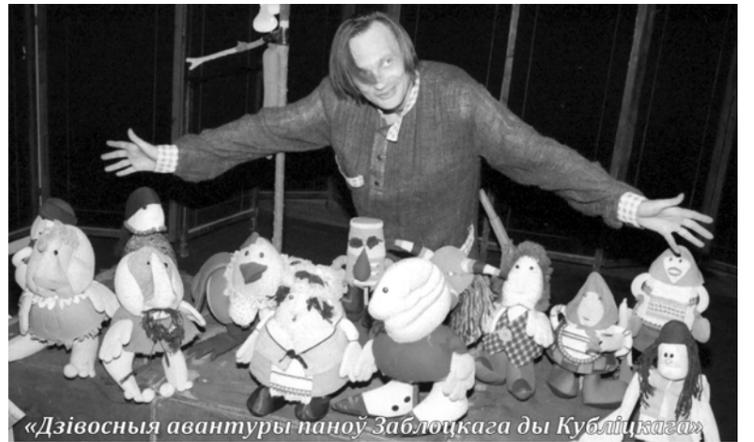
Цёплыя словы ўспамінаў сказалі дэкан філфака БДУ Іван Роўда, прафесар Вячаслаў Рагойша, доктар філалагічных навук Арсен Ліс, фалькларыст Алесь Лозка, журналіст і пісьменнік Валер Стралко. Асобна варта адзначыць выступленне доктара хімічных навук, прафесара Наталлі Міхайлаўны Ліцьвінкі, жонкі фалькларыста. Яе вельмі ўзрадавала, што прайшла такая імпрэза, дзе годна ўшанавалі памяць пра яе мужа. Паўторымся – выдатнага і паважанага даследчыка народнай спадчыны, дадамо – аднаго з першых аўтараў і падпісчыкаў «Краязнаўчай газеты».

Уладзімір ПІРОГ



На вечарыну запрашае гурт «Маладзіцы маладыя»

У тэатры «Зьніч»



«Дзівосныя авантуры паноў Заблоцкага ды Кубліцкага»

На 12 і 14 мая Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зьніч», які працуе ў тэатральнай зале культурнага цэнтру касцёла Святога Сымона і Святой Алены ў Мінску, запланаваў прэм'еру – артысты зноў звяртаюцца да творчасці выдатнага казачніка Артура Вольскага. У выкананні артыста Леаніда Шакаліды дзеці пабачаць казку «Граф Глінскі-Папялінскі». Лялечны монаспектакль прапануе дзецям яшчэ раз задумацца пра каштоўнасць сяброўства, розуму, кемлівасці.

18 мая Леанід Сідарэвіч запрасіць на лялечны монаспектакль Л. Мікіты «Пра ката Сафрона і пёўніка Андрона». А ўвечары таго ж дня Мікола Лявончык запрашае дарослых на монаспектакль «Не праклінай, што я люблю» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Артыст з дапамогаю цымбальнай музыкі ў выкананні Дар'і Неўмяржыцкай прапануе перагарнуць старонкі цудоўнага твора пра беларускі народ, пра ягоную неспатольную прагу да шчасця і радасці паўсядзённага жыцця.

20 і 21 мая дзеці пабачаць лялечны монаспектакль «Дзівосныя авантуры паноў Заблоцкага ды Кубліцкага» паводле казкі Пятра Васючэнікі і Сяргея Кавалёва. Гэтыя шалапутныя паны падораца маленькім глядачам нямала хвілінаў смеху. Выканаўца – Вячаслаў Шакаліда.

І адзін спектакль пройдзе ў Малой зале імя Рыгора Шырмы Белдзяржфілармоніі. 65-годдзю вызвалення Беларусі 19 мая будзе прысвечаны монаспектакль «...Буты...». Сцэнічная кампазіцыя, пастаноўка і музычнае афармленне зрабіў Аноп Казанчан, мастак-пастаноўшчык Ліліт Сцепанян. Выканаўца – народная артыстка Украіны Ларыса Кадырава.

Усе дзіцячыя пастаноўкі адбудуцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Імёны краязнаўцаў у Кнізе Славы

Міхаіл Карповіч – вядомы на Навагрудчыне чалавек. Ён шмат зрабіў на ніве народнай асветы: працяглы час працаваў дырэктарам любчанскай сярэдняй школы. Міхаіла Міхайлавіча ведаюць на ўсёй Гродзеншчыне як няўрымслівага краязнаўца, стваральніка народнага музея Любчанскага раёна, куды часта наведваюцца экскурсіі.

Самаахвярна праца педагога-краязнаўцы высокая ацэнена райвыканкамам і

прэзідыумам раённага Савета дэпутатаў – звесткі пра Міхаіла Карповіча занесены ў Кнігу Славы Навагрудскага раёна. Гэтаксам уганараваны і былы супрацоўнік Навагрудскага гаркама партыі, ініцыятар і актыўны ўдзельнік стварэння ў Навагрудку гісторыка-краязнаўчага музея Ніна Шурак. На вялікі жаль, нядаўна Ніна Пятроўна пакінула наш свет.

Алесь ЖАЛКОЎСкі, г. Ліда

Загубленая маладосць

Ужо пяць гадоў працуе ў Язненскай СШ Мёрскага раёна клуб «Краязнавец». Нядаўна прайшло чарговае пасяджэнне, тэма якога была «Пагнаныя на прымусовую працу ў Германію». Пачалося яно з уступу настаўніцы матэматыкі і старшыні клуба Наталлі Мікалаеўны Жойдзік. Як і яе выхаванцы, настаўніца вельмі шануе свой край. Пасля слова было дадзена і мне. Некалькі гадоў таму я запісала ўспаміны свайго таты Антона Зубко, якімі і падзялілася з дзецьмі. Прапаную іх і чытачам «Краязнаўчай газеты».

«4 чэрвеня 1942 года, толькі з бацькамі і малодшай сястрой Вацлавай пасадзілі на гародзе бульбу, як солтус (мясцовы жыхар пастаўлены немцамі для аховы іх парадку на акупаванай тэрыторыі) сабраў нас 8 хлопцаў, па

18–19 гадоў, і пад канвоем адвёз нас у Глыбокае, дзе здаў немцам. У грузавыя вагоны пагрузілі каля 300 чалавек і адправілі ў Германію. 6 чэрвеня мне споўнілася 20 гадоў. Така дзень нараджэння і ўявіць цяжка.



А. Зубко і А. Кастрыца (сталіць першыя злева), крайні справа І. Фурс

Праз нейкі час мы прыбылі ў Эслінген, што ў Германіі, дзе нас здалі ўладальнікам фабрык і заводаў. Цешыла толькі тое, што са мной былі мой стрыечны брат Стась Сачыўка з Верацюгі і землякі Іван Фурс з Фурсаў, Антон Кабяк з Бору, Аляксей Кастрыца з Завуцця, Васіль Саковіч з Палуніна ці Валатовак. Мы трапілі на прэс-фабрыку да Фрыца Мюлера. Працаваў я слесарам, па 12–14 гадзін у суткі. Для чаго канкрэтна была прадукцыя, ніхто не ведаў, бо ў кожнага была свая аперация. Кармілі дрэнна, усяго 2 разы на дзень: ранкам давалі каву, а на абед паўлітра булёну з травы і 100 грамаў хлеба. Выжывалі дужэйшыя, а слабыя паміралі. За правіннасць білі, і нават расстрэльвалі на вачах усіх нявольнікаў лагера. Лагер быў абкружаны калячым дротам вышынёй каля 3 метраў пад электратокам, акрамя таго,

яго ахоўвалі салдаты з аўтаматамі і сабакамі, таму ўцячы было немагчыма. Некаторых хлопцаў забіралі да сябе баўэры (уладальнікі зямлі), дзе трохкі было лягчэй. Трэба было касіць траву, даглядаць гаспадарку. Тут лепш кармілі, не білі, і нават давалі нейкае адзенне.

Вясной 1944 года нас вызвалілі амерыканскія салдаты, якія адмылі, адзелі і накармілі. Жылі мы пад апекай амерыканцаў ажно да вясны 1945 года. Яны давалі нам магчымаць паехаць на пастаяннае жыхарства ў Францыю, Англію ці ЗША. Мой брат Стась Сачыўка трапіў у Францыю, бо дома яму здрадзіла яго дзяўчына. Мая сястра Яніна выйшла замуж за француза і таксама з'ехала ў Францыю. Антон Кабяк п'ехаў у Англію. Іван Фурс, Аляксей Кастрыца, Васіль Саковіч і я вярнуліся дадому. Нас давезлі да Брэста, а там, на Радзіме, пачаліся допыты, ледзь не залічылі ў ворагі. Аднаго з маіх сяброў адправілі ваяваць супраць Японіі, але на вайну ён трапіць не паспеў, бо яна скончылася, і ён вярнуўся дадому. Памёр ён ва ўзросце 50 гадоў. Шкада, што яго нашчадкі, жонка і дзеці, ні капейкі не атрымалі з фонду «Згода і прымірэнне», бо ён «зарана» памёр.

З Брэста да Мінска дабіраліся на начных цягніках, бо не было грошай на білет. У Мінску прадалі свае апошнія «трафеі» – абутак і адзенне, каб купіць білеты да станцыі Зябкі Глыбоцкага раёна. А адтуль пешу 25 км. Калі мы дабраліся дамоў, быў ужо верасень 1945 года».

Юныя краязнаўцы, відаць, былі ўражаны пачутым. Верыцца, што сувязь пакаленняў непарушальная.

Саламея СІНЯЎСКАЯ (ЗУБКО), в. Язна Мёрскага раёна



Юльян Варона і Стась Сачыўка (канец 1940-х гг.)



Яніна Шамшур (з Авецак) у Германіі з сябрамі (канец 1940-х гг.)



Размова пра беларускія мястэчкі

На пытанні нашага карэспандэнта адказвае дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Аляксандр Іванавіч ЛАКОТКА.

– Якую ролю ў гісторыі Беларусі адыгралі мястэчкі?

– Мястэчкі адыгралі істотную ролю ў развіцці гістарычнай сістэмы рассялення насельніцтва краіны. Яшчэ з часоў Кіеўскай Русі на тэрыторыі Беларусі складалася даволі развітая сістэма гарадоў, іх налічвалася больш 30. Нездарма калісьці скандынаўскія падарожнікі і гандляры з Заходняй Еўропы называлі наш усходнеўрапейскі край Гардарыкай – краінай гарадоў. Гарады з’яўляліся цэнтрамі гандлю, рамёстваў, развіцця шляхоў зносінаў. Такая сітуацыя захавалася прыкладна да сярэдзіны XV стагоддзя.

XV–XVI стст. у Еўропе – гэта, з аднаго боку, час Рэнесансу, а з другога – час развіцця грашова-рыначных адносін, якія прыходзілі на змену натуральнаму абмену. У Вялікім княстве Літоўскім, а пасля і ў аб’яднанай дзяржаве Рэчы Паспалітай гэтай праблеме надавалася вялікая ўвага. Каралеўская ўлада прыйшла да высновы аб неабходнасці стварэння сістэмы так званых торгоў (мястэчак) – цэнтраў гандлю, якія павіны былі размяшчацца на скрыжаванні гандлёвых шляхоў – і транзітных, і рэгіянальных, і лакальных.

На скрыжаванні дарог ладзілася плошча. На ёй ставіліся дамы-крамы рамеснікаў і гандляроў. Гэта для Беларусі быў новы тып забудовы. Будынак уключаў у сябе краму, майстэрню і жыллё рамесніка ці гандляра. Да плошчы прымыкалі прадстаўнічыя грамадскія збудаванні. Напрыклад, у мястэчках, якія атрымалі магдэбургскае права, будаваліся ратушы. Акрамя таго ўзводзіліся цэрквы і касцё-

лы. Тут жа на плошчы будаваліся корчмы ці так званыя «дахі гасцінныя», дзе вандроўнікі маглі адпачыць. Крыху далей ад плошчы маглі знаходзіцца мячэць і сінагога (як вядома, значную колькасць насельніцтва ў такіх мястэчках складалі яўрэі-гандляры). Беларускае мястэчка можна назваць паселішчам канфесійнай згоды, дзе насельніцтва складалася як мінімум з чатырох канфесій.

Прыкладна ў сярэдзіне XVI ст. каралеўскія ўлады дазволілі будаваць мястэчкі буйным магнатам і шляхце. Такім чынам, колькасць мястэчак пачала даволі хутка расці. Будаваліся яны каля перавозаў, рачных прыстаняў, у мясцінах, дзе спаганялася меней падаткаў. Шмат мястэчак было пры замках і палацах. У XVIII ст. на тэрыторыі Беларусі налічвалася каля 800 мястэчак, а ў пачат-

.....
Беларускае мястэчка можна назваць паселішчам канфесійнай згоды
.....

ку XX ст. іх было больш за 1000. І, безумоўна, асноўнай гандлёвай дзейнасцю такіх мястэчак былі кірмашы, на якія збіраліся і блізкія, і далёкія гандляры і пакупнікі. Дарэчы, у свой час быў вельмі вядомы Зэльвенскі кірмаш.

Ёсць пэўныя адрозненні паміж мястэчкамі ўсходняй і заходняй Беларусі. Усходнебеларускім мястэчкам уласцівыя меншая шчыльнасць размяшчэння, перавага драўлянай забудовы, часам адсутнасць плошчы, якую замяняла пашырэнне вуліц. Заходнебеларускім мястэчкам больш уласцівыя заходнеўрапейскія рысы. Тут і большая іх тэрытарыяльная шчыльнасць, прыкладна праз 30–40 км, і наяўнасць мураваных ці драўляных будынкаў. Уласціва большая шчыльнасць самой забудовы і разнастайнасць планіровачных варыянтаў плошчы.

– Як Вы казалі, на пачатку XX стагоддзя налічва-

лася больш за 1000 мястэчак, у наш час многія з іх ператварыліся ў вёскі. Чаму так адбылося?

– Гістарычна заўсёды былі мястэчкі больш ці менш развітыя. Іх можна падзяліць на вялікія, сярэднія і дробныя. Гэта залежала ад таго, на якіх шляхах яны знаходзіліся, каму належалі і г.д. У 1920-я гады гэты тып паселішчаў быў ліквідаваны. Ва ўмовах савецкага часу, калі іх значэнне як кірмашовых цэнтраў страцілася, частка іх была аднесена да сельскіх паселішчаў, а частка – да паселішчаў гарадскога тыпу.

– Каля вёскі Азярцо Мінскага раёна існуе так званы музей «пад адкрытым небам» – Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту. Ці была спроба стварыць музей-мястэчка?

– Праектныя распрацоўкі праводзіліся пачынаючы аж з моманту стварэння гэтага музея. Па краіне былі ўзяты на ўлік некаторыя месцачковыя помнікі, з якіх можна было б стварыць экспазіцыю. Але воляй лёсу гэта задумка не здзейснілася, і цяпер будзе не так проста яе ажыццявіць. Хаця гэта пытанне застаецца актуальным.

Сёння ідуць размовы аб будаўніцтве ў Мінску культурна-відовішчнага цэнтра па прыкладзе аналагічнага ў Буйнічах, што пад Магілёвам. І варта было б не нанаву будаваць тыя ж месцачковыя карчмы, крамы і г.д., а перавезці драўляныя жылыя помнікі канца XIX – пачатку XX ст., што захаваліся ў многіх гарадах, і стварыць музей беларускіх мястэчак, які б арганічна ўвайшоў у гэты культурна-відовішчны цэнтр. Важна, каб там былі прадстаўлены ўсе рэгіёны Беларусі. І гэта наўрад ці

.....
У перавезеных аўтэнтчных будынках можна было б зрабіць тую ж краму, майстэрню, нават тэатр
.....

было б даражэй узвядзення «цацачных» будынкаў, да якіх ніхто ніколі не будзе ставіцца сур’ёзна.

Калі разглядаць праблему з пункту гледжання турызму, то адным з галоўных яго прадуктаў з’яўляецца не толькі відовішча, але і патрэба ў гістарычных, этнаграфічных і іншых ведах – убачыць і адчуць аўтэнтчнае. У перавезеных аўтэнтчных будынках можна было б зрабіць тую ж краму, майстэрню, нават тэатр. Да гэтага ставіліся б з павагай як свае, так і замежныя турысты. Дарэчы, захаваліся б помнікі драўля-



Праабражэнская царква XVIII ст. у м. Смаляны (Малюнак А. Лакоткі з кнігі «Архітэктурна-ландшафтная топографія Беларуска-рускога этнічнага погранічча»)

нага дойлідства, якія ў тых ці іншых былых мястэчках і гарадах могуць з цягам часу знікнуць з-за адсутнасці гаспадароў і інвестараў.

– На Вашу думку, дзе можна было б знайсці месца для такога музея?

– Месца ўжо выбрана, наколькі мне вядома, гэта ў Чыжоўцы, прыкладна там, дзе зараз знаходзіцца заапарк, які таксама можа ўвайсці ў гэты культурна-відовішчны цэнтр. Я ўпэўнены, што інвестары, калі б мелі патрэбную інфармацыю, ахвотна ўкладвалі грошы менавіта ў такі праект. Калі грамадскасць і асабліва грамадскасць культурная, пра гэта будзе нармальна весці гутарку, то будзе і нармальна рэакцыя. Напрыклад, сёння шмат ідзе размоў пра сельскі турызм, у рамках якога зараз ствараецца дзяржаўная праграма развіцця Палесся. У рамках гэтай праграмы ў кожным з вызначаных раёнаў будуць створаны прыкладна па два турыстычныя цэнтры, дзе будуць усе ўмовы для азнаямлення турыстаў з мясцовымі гістарычнымі помнікамі і з палескай экзотыкай увогуле.

– Ваш інстытут выдае серыю энцыклапедыяў па гарадах і вёсках Беларусі.

Гутарыў Ігар ЛУХВЕРЧЫК

Зараз выйшлі тамы па Гомельскай і Брэсцкай абласцях. Калі плануецца выйсці астатнія кнігі?

– Гомельская і Брэсцкая вобласці асветлены ў 2 кнігах кожная. Зараз ужо выходзяць тамы па Магілёўскай вобласці (як па Мінскай і Віцебскай – у 3 кнігах), а па Гродзенскай выйдзе 2 кнігі. Мы плануем на працягу 6 гадоў выданне скончыць. Розная колькасць кніг адлюстроўвае розную колькасць паселішчаў у рэгіёнах. Усяго будзе апісана каля 24 тысяч гарадоў і вёсак Беларусі. Сапраўды, гэта будзе вельмі запатрабавана ўсім, хто цікавіцца нашай гісторыяй, у тым ліку і мястэчкамі.

– А асобнае выданне, прысвечанае мястэчкам, плануецца?

– Літаральна ва ўсіх нашых выданнях мястэчкам надаецца належная ўвага. Такая праца актуальная, і было б нядрэнна, каб праект прафінансавала не толькі дзяржава, але і інвестары. Ёсць шмат дзяржаўных арганізацый і грамадскіх аб’яднанняў, якія б зацікаўлена паставіліся да такой ідэі, таму варта пачаць інфармацыйную падрыхтоўку і пошук інвестараў праекта.



Збудова вуліцы ў мястэчку Гальшаны (фота пач. XX ст.)



Збудова мястэчка Баран’ Аршанскага раёна



Як захаваць помнік ад разбурэння

З досведу працы краязнаўцаў

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 15–16)

Сярод варыянтаў ратавання помніка можна адзначыць наступныя.

Звароты ў дзяржаўныя інстанцыі. Першае, што трэба зрабіць – звярнуцца да мясцовай улады. Калі помнік унесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь (гэта трэба праверыць) і ўсё роўна знаходзіцца пад пагрозай знішчэння, то ў такім выпадку лепш за ўсё звярнуцца ў аддзел культуры мясцовага райвыканкама, дзе павінен працаваць спецыяліст па ахове помнікаў: нагляд за станам каштоўнасцяў раёна ёсць яго непасрэдным абавязкам. Таксама можна накіроўваць скаргу ва Упраўленне па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Звычайна падпісвацца могуць як краязнаўцы і гісторыкі, так і проста зацікаўлены асобы. Звароты могуць ісці агульным спісам або паасобку. У такой сітуацыі пазначаецца прычына занепакоенасці станам помніка, просьба спыніць яго разбурэнне. Пры гэтым неабходна пазначыць сваё прозвішча і ініцыялы, хатні адрас, дату запаўнення, паставіць подпіс. Вам павіны адказаць на працягу месяца. Ёсць вялікая верагоднасць, што вам прыйдзе адпіска, у якой будучы дзякаваць за хваляванне, аднак канкрэтны вынік будзе адсутнічаць. Акрамя таго, больш уплыву могуць зрабіць лісты, якія ідуць паасобку ад розных адрасатаў, але датычацца аднаго аб'екта. Пры гэтым трэба,

каб сапраўды адрасаты былі занепакоеныя лёсам помніка. Калі вы заўважылі парушэнне заканадаўства ў справе аховы канкрэтнага помніка, то таксама можаце звяртацца ў мясцовую пракуратуру аб узбуджэнні следства.

грамадскіх аб'яднанняў, якія больш прафесійна займаюцца справай аховы помнікаў. Сярод такіх арганізацый можна назваць наступныя:

Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры



Капліца-пахавальня ў г. Уздзе. Унікальны помнік XIX ст. на могілках у выгледзе піраміды. Пакуль не ўнесены ў Спіс ГКК

Калі аб'ект не знаходзіцца ў спісе гісторыка-культурных каштоўнасцяў, то варта тэрмінова падаваць заяўку на ўнясенне яго ў Спіс. Пакуль ідзе разгляд гэтага пытання ў міністэрстве – помнік застаецца недатыкальным.

Інфармаванне грамадскіх аб'яднанняў. Калі зварот да ўласніка помніка не дапамагае яго захаванню ці вы вырашылі рабіць заяўку на ўнясенне яго ў спіс каштоўнасцяў, то варта звяртацца па падтрымку да

(эл. пошта: romniki.belarus@gmail.com; эл. старонка: <http://tar.radzima.org/> Кантакт: Астаповіч Антон Уладзіміравіч. Маб. тэл. 8-029 1117332);

Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах «ІКАМОС» (Кантакты: Гілеп Уладзімір Аляксандравіч, тэл. пр. (017) 3344203; Каралёў Павел Анатольевіч, маб. 8-029 7762435).

МГА «Гісторыка» (Рагачоў Зміцер Усеваладавіч, маб. тэл. 8-029 7550370. эл. пошта: historyka@gmail.com).

З дапамогай гэтых арганізацый варта працягваць шукаць далейшыя магчымасці аховы помніка, можна знайсці спецыяліста, які мог бы даць заключэнне пра каштоўнасць аб'екта ці даць парады па яго захаванні і інш. Таму паведаміць ім пра пагрозу разбурэння надзвычай важна. Акрамя таго, трэба імкнуцца тэрмінова падаваць інфармацыю пра крытычны стан аб'ектаў у перыядычныя выданні, на тэлебачанне і інш.

Арганізацыя выратавальных працаў. Тут неабходна адрозніваць некалькі рэчаў. Першае, калі помнік унесены ў Спіс ГКК, вы не маеце права на ім нічога рабіць. Лепш за ўсё звязацца з мясцовым аддзелам культуры ці выйсці наў-

прост на навуковага кіраўніка гэтага аб'екта (калі ён замацаваны за помнікам). Гэта можна зрабіць праз грамадскія арганізацыі ці праз Міністэрства культуры. Вы можаце праводзіць працы пасля атрымання афіцыйнага дазволу. Калі помнік не ў Спісе і патрабуюцца простыя кансервацыйныя мерапрыемствы – забіць вокны, замацаваць крыж – гэта можна зрабіць самастойна ці з дапамогай таго ж сельсавета.

Калі пытанне больш сур'ёзнае, то трэба спачатку высветліць ступень пашкоджання аб'екта. Для таго, каб паставіць, напрыклад, навес – варта сабраць талаку. Па дапамогу заўсёды можна звярнуцца да моладзі (тут таксама дапамогуць вышэйпрыведзеныя арганізацыі). Калі ж пашкоджанне зусім сур'ёзнае – пахілілася сцяна – катгарычна забаронена рабіць нешта самастойна. Па ідэі, у такіх сітуацыях мусяць дзейнічаць улады, але гэта адбываецца не заўсёды. Трэба шукаць спецыялістаў, а гэта найлепей рабіць праз грамадскія арганізацыі.

Гэтая праца ёсць падсумаваннем першасных дзеянняў па ахове і ратаванню нашай гістарычнай спадчыны. Усё гэта – вопыт дзейнасці некалькіх, збольшага маладзё-

вых, арганізацый, гурткаў і фондаў апошніх некалькіх гадоў.

Аднак прыведзеныя тут метады, відавочна, не панацяя. Галоўная праблема заключаецца ў тым, што сучаснае заканадаўства ў гэтай сферы – вельмі недасканалое. Органы, якія мусяць адказаць за ахову помнікаў, не спраўляюцца са сваімі задачамі. Яны ў прынцыпе не маюць права забараняць і караць за парушэнні ўласнікаў тых ці іншых помнікаў. Таму найперш трэба чакаць зменаў у заканадаўстве.

Аднак і сядзець склаўшы рукі таксама нельга. І вось тут парады з гэтай працы будуць дарэчы. Яшчэ раз хацелася б зазначыць: чым чакаць крытычнага моманту – лепей паспрабаваць яго пазбегнуць. Наладжванне талакі, напісанне артыкулаў, прыцягненне ўвагі грамадскасці – не трэба спадзявацца толькі на дзяржаву – у нашай сітуацыі не застаецца нічога іншага, як рабіць гэта самім.

Калі ж вырашылі ўратаваць помнік усур'ёз і надоўга, ведайце, што справа гэта не безнадзейная. У Беларусі ёсць прыклады, калі дзеянні асобных людзей прыносілі канкрэтны плён. Галоўнае – ініцыятыва!

Асноўныя законы, звязаныя з аховай гісторыка-культурнай спадчыны

Закон Рэспублікі Беларусь ад 9 студзеня 2006 г. № 98-З «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь»

Постанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 16 студзеня 2009 г. № 43 «Аб камісіі пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь па выяўленні, вяртанні, сумесным выкарыстанні і ўвадзенні ў навуковы і культурны ўжытак нацыянальных культурных каштоўнасцяў, якія апынуліся за межамі Беларусі»

Постанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 15 чэрвеня 2006 г. № 762 «Аб некаторых пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны»

Постановленне Савета Міністрав Рэспублікі Беларусь ад 22 октября 2008 г. № 1570 «Об утверждении Положения о порядке осуществления общественными объединениями общественного контроля за исполнением законодательства Республики Беларусь об охране историко-культурного наследия».

Дзяржаўныя ўстановы

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. **Паштовая скрыня:** 220004, г. Мінск, пр. Пераможаў, д. 11. Тэл. 8 (017) 203-75-74, факс: +375 (17) 203-90-45.

Электронная скрыня: ministerstvo@kultura.by
Сайт Міністэрства культуры: <http://www.kultura.by/>

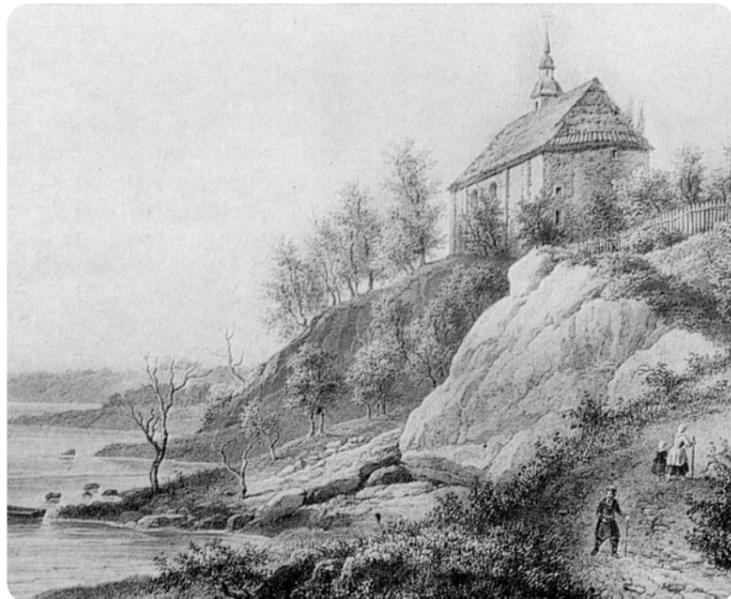
Пачынаючы з 2009 года дзейнічае грамадская назіральная камісія пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны.

Міністэрства архітэктуры і будаўніцтва Рэспублікі Беларусь. **Паштовая скрыня:** г. Мінск, вул. Мяснікова, 39. Тэл. канцэлярыі 8 (017) 227-19-34.

Генеральная пракуратура Рэспублікі Беларусь. **Паштовая скрыня:** 220050, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 22. Тэл. 8 (017) 328-55-41.



Многія помнікі можна пабачыць ужо толькі на старых фотаздымках. Татарская сядзіба на Міншчыне (фота да 1939 г.)



Даўняе аблічча іншых помнікаў захавалі хіба старыя малюнкi. «Царква на Каложы», мастак Міхаіл Кулеша (канец XIX ст.)



Даследуюць школьнікі

Большую частку жыцця я пражыла ў сталіцы. Напрыканцы 2008 года мы з сям'ёй пераехалі ў вёску ў новы дом, які пабудаванай мой дзядуля Аляксандр Аляксандравіч Бардакоў. Недалёка ад Мінска паселішча працягнулася ўздоўж Маскоўскай шашы і мае цікавую і прыгожую назву – Каралёў Стан.

За час, што тут жыву, я пасябрала з Нінай Міхайлаўнай Залізкай, дырэктарам мясцовай школы. Яна цікава апавядае пра яе гісторыю, пра вучняў і выпускнікоў.

Гісторыя школы пачынаецца з 1908 года, першай настаўніцай была Ганна Антонаўна Дубкоўская. Спачатку заняткі праводзіліся ў маленькім арандаваным памяшканні, а з ростам насельніцтва павялічалася і колькасць вучняў. Таму ў 1932 годзе мясцовыя жыхары ўзнялі пытанне аб будаўніцтве новай школы, якая б змагла змясціць у сваіх класах усіх вучняў. Але ж дзяржаўных сродкаў не хапала, таму ўсёй вёскай мясцовыя жыхары вырашылі на свае грошы і сваёй працай пабудаваць новую школу. Ішоў час, змяняліся падзеі, полымя вайны цудам не кранула школу, і гэты драўляны будынак праіснаваў да 28 снежня 1996 года.

Сёння заняткі праводзяцца ў памяшканні былой канторы саўгаса, дзе раней знаходзілася пачатковая школа, спартыўная зала і майстарня.

Вось тады я загарэлася жаданнем даведацца пра больш старажытную гісторыю краю. Тым больш, адсюль і ўвесь мой род. Мая маці карэнная жыхарка гэтай мясцовасці, і тага тут нарадзіўся і правёў першыя гады жыцця.

Па суседстве жывуць вельмі цікавыя людзі. Старажылы шмат апавядалі мне пра гісторыю і лёс тутэйшых жыхароў. Шмат

мне перадаў і дзядуля, якому расказвалі аб гэтым ягоньня продкі. Я даведлася, напрыклад, што назва Каралёў Стан пайшла ад таго, што ў часы Рэчы Паспалітай каралі падчас паездак размяшчаліся са сваёй світай на адпачынак у вызначаных месцах – станах.

Існуе яшчэ адна цудоўная легенда. У час Паўночнай вайны 1700–1721 гадоў кароль Швецыі Карл XII праязджаў са сваёй світай праз гэтую зямлю і вырашыў спыніцца на нейкі час каля ракі Волмы ў хаціне рыбака, каб адпачыць. Тут ён убачыў вельмі прыгожую дзяўчыну, дачку рыбака, і пакахаў яе. Аднак бацька не дазволіў каралю забраць сваю адзіную жывіцу надзею. Кароль не змог змірыцца і ў адказ спаліў хату рыбака. З часам Волма высахла, так да канца і не адкрыўшы ўсіх таямніцаў сваёй дзівоснай гісторыі. А зараз на месцы былой ракі знаходзіцца Каралёў Стан.

Заснавальнікамі і першымі жыхарамі Каралёва Стана былі семі Шалімавых, Скуратовічаў, Баброўскіх, Кучмялёў і Драздоў, якія аб'ядналі свае хутары ў адзінае паселішча. З XIX стагоддзя вёска стала ўласнасцю князя Радзівіла. На той час тут было 12 двароў з 72 жыхарамі, працаваў невялікі цагельны за-

вод. У 1897 годзе вёска адыходзіць да Астрашчэцкай воласці; у гэты час ужо былі 52 двары з 373 жыхарамі, а таксама – капліца, невялікая кузня і хлебазапасны магазін. Праз 20 гадоў тут налічвалася ўжо 80 двароў, 561 жыхар, было створанае народнае вучылішча, дзе атрымлівала адукацыю не толькі мясцовая

вызваленні Румыніі і Германіі. Пахаваны В.М. Гінтайт на Каралёўстанскіх могілках. Памяць аб героі застанецца назаўсёды ў жыхароў вёскі.

Нельга абысці ўвагаю каралёўстанскае царкоўнае адраджэнне. У вёсцы знаходзіцца Свята-Крыжаўзвіжанская царква. На жаль, яе знішчалі тройчы:

Жыццё і цуды ў Каралёвым Стане

моладзь, але і вучні з суседніх вёсак.

Вялікая Айчынная вайна страшэнным выбухам увайшла ў кожны дом: бадай, кожная сям'я атрымала горкую вестачку з фронту. Каралёўстанцы ўмеюць берагчы памяць аб загінулых. У вёсцы знаходзіцца братня магіла 90 савецкіх воінаў, якія загінулі падчас вызвалення Беларусі. У 1962 годзе на магіле быў урачыста пастаўлены абеліск. Сюды прыходзяць вучні мясцовай школы, старажылы, моладзь, каб ушанаваць памяць загінулых.

Напярэдадні 65-годдзя з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў нельга не ўспомніць пра ўраджэнца і выпускніка Каралёўстанскай школы Героя Савецкага Саюза Вітольда Міхайлавіча Гінтаўта. Пачатковую адукацыю ён атрымаў у мясцовай школе. Калі пачалася вайна, першым пайшоў на фронт, дзе мужна ваяваў на Курскай дузе, пад Ржэвам, на Днястры і Вісле, у Польшчы, а напрыканцы вайны браў удзел у



у 1936, 2002 і 2009 гадах. Першы раз была спаленая адзіная могілкавая царква. Старажылы казалі, што такое даручэнне было дадзенае тром мужчынам, якім паабяцалі за працу па 25 рублёў. Адзін адмовіўся, а двое зрабілі чорную справу... На месцы, дзе стаяў храм, цяпер усталяваны драўляны крыж.

Восем гадоў таму згарэла царква, пабудаваная на шчыры ахвяраванні людзей (будаўнічымі працамі кіраваў мой дзядуля).

Царкву наведваў Патрыярх Маскоўскі і Усяе Русі Алексій II, які так выказаўся: «Я рады наведваць гэтую царкву першай падчас майго трэцяга візіту на беларускую зямлю. Гэта першы храм, што ахінае шлях кожнага чалавека, які едзе ў сталіцу Рэспублікі Беларусь, і кожнага, хто выязджае з яе. Храм пабудаваны ў гонар Крыжа Гасподняга як сімвал веры для ўмацавання кожнага ў ягоным жыццёвым крыжанясенні». На жаль, царква згарэла, аднак паказала вернікам свае цуды. Так, на папалішчы былі знойдзеныя некранныя агнём абраз «Уваскрэшэнне Госпада нашага Ісуса Хрыста» і дзве кнігі – «Евангелле» і «Апостал». Пасля набажэнства праходзілі ў надзельнай школе. А сёлета ў пачатку сакавіка згарэла і яна. Аднак гэты падзеі не пахіснулі веру прыхаджаняў, якія штонядзелю прыходзяць да Бога. Страта была вялікая, але царкоўнае адраджэнне ўжо набыло новую сілу.

Цяпер набажэнства праходзяць у нанова пабудаваным храме, які прыгожа і магутна ўзвышаецца над вёскай, заклікае людзей прыйсці да Бога і дае магчымасць кожнаму маліцца дзеля ўмацавання сваёй веры.

Я веру, што крыж Выратавальніка здзейсніць цуды, выратуе адраджаную царкву, жыхароў маёй роднай вёсачкі і зямлю маіх продкаў.

Мы, моладзь XXI стагоддзя, павінны ведаць і шанаваць не толькі подзвігі герояў, але і ўсю спадчыну стагоддзяў, быць вартымі яе.

**Анастасія ШЭВЯРЭНКА,
вучаніца СШ № 157
г. Мінска**

**На фота:
Свята-Крыжаўзвіжанская
царква ў 2003–2009 гадах**

Успаміны пра Ларысу Геніюш і яе родных

(Заканчэнне. Пачатак у № 16)

Чалавечую годнасць, моц духу перадалі Ларысе ў спадчыну бацька Антон, ейныя дзядзькі, дзядуля Павал, пра якога і цяпер людзі разказваюць бываліцы. Ён паходзіў з малазямельных сялянаў. Але дзякуючы працавітасці, кемлівасці, ашчаднасці здолеў купіць фальварак Астапкаўшчыну, а пасля і вялікі маёнтак Гудзевічы. Ён меў больш за 550 гектараў зямлі.

Калісьці гасцінец праз Гудзевічы быў вельмі ажыўлены. Тут за дзень праязджала многа падвод. На дарозе заставалася шмат конскага гною. Бывала, стары Міклаш, ідучы дарогаю, не прапусціць ніводнага конскага яблыка – усе пазбірае ў палу кажуха. Часам хтось жартам спытае ў старога пана Міклашэвіча:

– Што знайшлі, паночку? Можна, золата нясеце?

– Так, браце, – адказвае той, – гэта і ёсць золата. Толькі не кожны яго бачыць. Занясу ў стайню ды кіну конскія яблыкі ў гной. Вясной вывезем на поле, дык сотня каласоў дасць столькі збожжа, што за адзін раз не ўкусіш. А на дарозе гэты гной зусім без патрэбы.

Падумаеш, сто каласкоў вырастуць больш важкімі...

Здаецца, дробязь. А вось так каласок да каласка, жменька да жменькі, сявенька да сявенькі – і малазямельны селянін стаў фальваркоўцам, а пазней і зможным панам. Вось бы сучаснаму старшынні калгаса гэткае стаўленне да гаспадаркі! Стары Міклашэвіч усю энергію свайго прыроднага таленту накіраваў на стваральную працу: кожнаму са сваіх чатырох сыноў ён пакінуў па маёнтку.

Гэтая стваральніцкая ідэя прысутнічае і ў творчасці ягонай унучкі Ларысы Геніюш, якая хацела, каб кожны беларус жыў, як пан, а не раб, каб усе мы былі зможныя і пшчаслівыя, і багатыя духоўна. Праз сваю творчасць, праз жыццёвыя ўчынкі Ларыса Геніюш несла нам усім праўду пра Беларусь, асвятляла ў нас нашую свядомасць, будзіла ў нас чалавечую годнасць. Памятаецца, як яна цешылася, калі бачыла навокал сябе прыкметы чыйгосядзі дабрабыту: прыгожыя кветнікі пры сялянскай хаце, буйную агародніну, лад на падворку...

Ад старога пана Міклашэвіча ў Гудзевічах застаўся прыгожы каменны помнік, які Павал Францавіч паставіў у 1908 годзе на скрыжаванні дарог. У 1980-х гадах атэісты скінулі гэты помнік у лужыну. Вернікі паставілі яго на месца, але атэістычныя актывісты зноў скінулі яго на дарогу. Я пабаяў-



А. Белакоз на магіле П. Міклашэвіча

ся, што на дарозе помнік моцна разбіць сучаснай магутнай тэхнікай. У 1985 годзе гэты помнік старшы навуковы супрацоўнік нашага музея і я схавалі ў музейным складзе. У 1990 годзе пры дапамозе майстра Івана Дзямбіцкага мы адрадылі помнік – зноўку паставілі яго на былыя месцы. На помніку высечаныя словы:

*«Господи, заступи
и спаси насъ
и наши земли
отъ града
и всех напастей*

**П. Миклошевич
1908 г.»**

Пахаваны дзядуля Ларысы Антонаўны Геніюш на Гудзевіцкіх могілках каля самага гасцінца. На магіле пастаўле-

ны каменны помнік у выглядзе двух ствалоў дуба з сучкамі, шурпатай карой. На камені выбітыя словы:

«Павел Францевичъ Миклашевичъ

Ск. 6 августа 1929 г.

На 85 году жизни.»

Ларыса Геніюш часта наведвала магілу дзеда, ганарылася ім. Свае цёплыя пачуцці яна перадала праз верш «Гудзевічы», які завяршаецца радкамі: *Гудзевічы! Род мой незабыты! Беларуская мая сям'я! Дождж змывае*

з надмагільнай пліты Дарагое дзедава імя.

Больш блізкае знаёмства з Ларысай Антонаўнай адбылося ў мяне васьць з якой нагоды. У 1965 годзе мяне

выклікалі ў Менск на курсы павышэння кваліфікацыі кіраўнікоў раённых секцыяў беларускай мовы і літаратуры. Там сабраліся лепшыя настаўнікі Беларусі. Мне ўдалося арганізаваць сустрэчу пісьменнікаў з нашымі курсантамі. Гэта было дрэнна ўспрынята Міністэрствам народнай адукацыі – мяне і яшчэ двух настаўнікаў выклікалі ў Міністэрства, дзе правалі з намі чатырохгадзінную гутарку. Аднак намер надалей сустракацца з беларускай літаратурнай элітай мы не пакінулі. Яшчэ адна сустрэча з пісьменнікамі адбылася ў актавай зале Інстытута павышэння кваліфікацыі настаўнікаў. Гэта нарабіла многа шуму ў Менску – і нас да тэрмінова разагналі з курсаў.

Быў травень 1965 года. У гэтым жа навучальным годзе я распачаў чыннае супрацьдзеянне знішчэнню беларускай мовы. Раней нам усюды казалі, што беларусы самі адмаўляюцца ад роднай мовы, аднак у Менску я пераканаўся, што ЦК КПБ і Міністэрства асветы ўсімі сіламі імкнуцца знішчыць Беларусіччыну. Трэба было некай супрацьстаяць. Я даў заданне вучням старшых класаў наладзіць паштовыя стасункі з патрыятычнымі пісьменнікамі: прасіць іх у перапісцы даслаць у Гудзевічы выказванні пра значэнне роднай мовы, кніжкі з пажаданнямі для вучняў Гудзевіцкай школы, чарнавікі твораў, здымкі... На нашы просьбы адгукнуліся Сцяпан Александровіч, Данута Бічэль-Загнетава, Васіль Быкаў, Васіль Вітка, Ларыса Геніюш, Ніл Гілевіч, Сяргей Грахоўскі, Уладзімір Дамашэвіч, Уладзімір Караткевіч, Аляксей Карпюк, Арсен Ліс, Іван Мележ, Мікола Прашкovic, Аляксей Пяткевіч, Янка Скрыган, Ніна Тарас і шэраг іншых беларускіх патрыётаў.



Адвечная загадка радка

Памяці паэта Эдуарда Зубрыцкага

*І пакуль я іду па зямлі,
І пакуль мае дыхаюць грудзі,
Мне вялікае права далі
Быць Паэтам і неба, і людзі.*

Эдуард Зубрыцкі

У леташнім маі на зары 67-га года жыцця спынілася сэрцабіццё таленавітага паэта, на-стаўніка, журналіста, члена Саю-за пісьменнікаў Беларусі Эдуар-да Зубрыцкага, які жыў у Верх-нядзвінску. Мне папчасціла быць знаёмай з ім, хоць і жылі не ў ад-ным горадзе, і розніца ва ўзросце – паўстагоддзя. Але творчая ніва заўсёды плённая на сяброўства. Мы пазнаёмліліся зусім выпадко-ва, падставай таму паслужыла наша агульная шчырая любоў да творчасці. Ён быў маім хросным бацькам у паэтычным свеце, ініцыятывым педагогам, ніколі не баяўся крытыкаваць (апрача яго мала хто браўся «шліфаваць» мае вершы, маўляў, добрыя – і ўсе

тут). Напачатку ягоная крытыка мне не вельмі падабалася. Прай-шло якіх пару-тройку гадоў, і я, добра ўсвядоміўшы, па крупін-ках уабрала мудрасць паэта. Ён не аспрэчваў, што мае вершы доб-рыя, але дзякуючы яго мастац-каму падыходу яны становіліся лепшымі, прыгажэйшымі, свят-лейшымі. Дзякуючы знаёмству і стасункам з такім творцам я зразумела, што ў паэтычным све-це няма межаў дасканаласці.

Эдуард Зубрыцкі – аўтар кніг «Блакітныя казкі», «Птушка з водсветам заранкі», «Мне б хоць кропельку неба», «Рабінавыя ас-травы», «Журлівіца», «След чмяля», «Прычашчэнне», «Сцяблінка баравая». Апошнія два паэтычныя зборнікі пісь-меннік мне падараваў з уласным подпісам.

Дастану з паштовай скрынкі вялікі канверт ад Зубрыцкага, у якім вечназялёным ялінкавым



святлом бліснула вокладка «Сцяблінкі баравой». Цяпер пера-чытваю ягоныя вершы, і моцна б'ецца сэрца: мне вельмі шкада гэтага шчырага, разумнага, муд-рага, таленавітага творцы, чала-века шырокай і чулівай душы, які б мог напісаць яшчэ нямала добрых твораў.

Капнула з маіх вачэй сляза на аркуш паперы і ўтварыла чарн-

ільную плямку. На тым аркушы і з'явіўся верш у гонар светлай памяці Паэта...

*Вы пакінулі нас
І са свету
Моцным волатам
Ціха сьмилі.*

*Называлі вас горда – Паэтам,
Жытнім коласам Маці-Зямлі.
Вы вучылі складаць мяне вершы
І кружыць над загадкай радка,
Шукаць слоўцы адвольныя*

*пешшу,
Знайці брод, калі хлыне рака.
Як шкада, што нястрымная*

*сіла
Супыніла няўрымслівы ход.
Вы ўсміхаліся гэтак жа шчыра,
Як калышацца моцны чарот.
Не! Не веру! Ніколі! Не веру!
Што настолькі*

*трагічна жыццё!
Вы адчыніце зараз мне дзверы
І да вечных радкоў мы пайдзём.
Вы прабачце, калі, можа, часам
Я пакрыўдзіла Вас? Не, не так!
Гаварылі пра ўсё з Вамі разам.
Вы – Дзівак. Я – дзівак.*

Вы – Дзівак.

*Пра паром на рачульцы бурлівай,
Пра імкльвія шыры палей.
Пра шум ветру ліхі, легкаккрылы,
Ваш пагляд вее ў памяць ізной.
Птушанём Вы, чамусь, мяне звалі.
Так за крылы мяне нараклі?
Ці я лёгка ляцела ў далі
Ад сырой, прахалоднай зямлі?
Мабыць, нешта крылатае*

*ў сэрцы,
Вы прыкмецілі чуйнай душой.
Ах, насыпце на рану мне перцу,
Светлы май з маладзенькай*

*ліствой,
Ну, нашто? Ну, нашто ж ты
зрабіў так –
Ад зямелькі Паэта забраў?
Бесмяротны Зубрыцкі,*

*як злітак
Мудрых ісцін і велічных спраў.
Быў Паэт. І не стала Паэта.
І не будзе загадка радка
Клікаць люд да ваколіцай свету:
Больш Пяро не трымае Рука...*

Больш пяро не трымае рука... Ягоная рука цяпер трымае неаб-сяжны свет і з недасяжных нябё-саў кіруе творчымі памкненнямі і росчэркамі сваіх пераймальні-каў, узброеных непаўторнай мо-цай творчага Пяра...

*Алена БАСІКІРСКАЯ,
г. Мёры*

Ад рэдакцыі. *Загадка пра паэта і журналіста са старажытнай Дрысеніччыны, сённяшняга Верхнядзвінскага раёна, не вы-падковая на старонках нашага выдання. Ён быў, і застанецца, нашым аўтарам – мы друкавалі не толькі ягоныя вершы, але і журналістыкі нататкі. Ягоныя творы прасякнутыя любоўю да двух беларускіх рэгіёнаў – Док-шыччыны, дзе 17 красавіка 1942 года ён нарадзіўся ў вёсцы Шклянцы, і Верхнядзвінчыны, якая стала яму новым родным кутком, дзе ён жыў і працаваў у раённай газеце, пісаў вершы ды артыкулы і выхоўваў дзяцей. Пры гэтым нястомна агляваю-чы вёску Шклянку і рэчку Поню...*

Новае выданне

Трылогія беларускага пісьменніка Васіля Яка-венкі «Пакутны век», выдадзена ў 2006 годзе ў складзе раманаў «Кабала», «Надлом» і «Гульня на згубу», знайшла сабе ўдзячныя чытачоў, атрыма-ла ўсхваляваныя чытацкія водгукі ў друку. Нава-тарская па духу, шматгранная на адлюстраванне жыцця, яна была названа карыфеем філагіі Але-гам Лойкам творам усебеларускім, уселавянскім і ўсееўрапейскім. Твор прасякнуты ідэяй нацыя-нальнага самастварэння, адраджэння беларус-кай дзяржаўнасці і ахоплівае падзеі на Беларусі больш, чым за сто гадоў.

Мінуў час, і аўтарам падрыхтавана да выпуску ў 2009 годзе 2-е выданне «Пакутнага веку», якое дапоўнена новымі раздзеламі, паглыблена ў сут-

насць эпохальных падзей, гістарычных характа-раў. Аб'ём трылогіі зараз 890 старонак.

Не застаецца сумненняў, што ў новым выданні твор прынясе чытачам эстэтычнае задавальнен-не, суперажыванне і радасць ад сустрэч з ціка-вымі, каларытнымі па духу героямі, здавальненне ад новага дакранання да малавядомых фактаў і таямніц нацыянальнай і сусветнай гісторыі.

Аўтар абвясчае збор дабрачынных сродкаў для падтрымкі згаданага праекта. У выпадку пе-расылкі грошай у памеры 35–40 тысяч рублёў на адрас 220116, Мінск–116, п/с 268, кожны атры-мае не толькі аўтарскую ўдзячнасць, але і новую кнігу з аўтографам.

Ажыццявіць праект можам толькі разам!
Кантактны тэлефон: +375 29 776 77 13 (МТС).

Ларыса Геніюш не толькі прыслала лісты, здымкі і рукапі-сы сваіх вершаў, але і запрасіла ў Зэльву на сустрэчу. Мая жонка Вера Ігнатаўна і я паехалі да Га-лавачоў – сям'і дырэктара Зэль-венскай школы-інтэрната, даўня-га майго сябра, які ўжо крыху быў знаёмы з Ларысай Антонаў-най. Спадар Аляксандр Галавач разумеў, што кантакты з паэт-кай-патрыёткай кантралуюцца адпаведнымі органамі, таму мы пайшлі на ступоначку. Геніюшы нас чакалі. Стол быў накрыты на шэсць асобаў і засланы саматка-ным абрусам, на якім ляжаў па дыяганалі саматканы доўгі і прыгожы пояс. Нас уразіла велі-зарная колькасць кніг у хаце. Я таксама захапляўся літаратурай і сабраў некалькі тысяч мастацкіх і навуковых кніг, аднак бібліятэка Ларысы Геніюш у не-калькі разоў пераўзыходзіла маю. На сценах у хаце віселі партрэты Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, іншых беларускіх пісьменнікаў і дзеячаў. Геніюшы зачаравалі сваёй гасціннасцю і энцыклапе-дычнымі ведамі. Пры гэтым яны так умела валодалі сваёй эруды-цыяй, што нам здавалася, быццам бы і мы на іх узроўні пямім у літаратуры, мастацтве, культу-ры і гісторыі Беларусі. Спадар Янка раз-пораз патакваў нам ды паўтараў: «То вы і гэта читалі... І з гэтым сустракаліся... І яго ве-даеце...» На гэтай сустрэчы кіну-лася ў вочы шчырасць і гасцін-насць гаспадыні. Я з дзяцінства прывучаны ў часе абеду ці вяч-еры посуд пакідаць чыстым. Аднак у Геніюшаў давалося парушыць гэтую завадзёнку: Ларыса Анто-наўна так настойліва падклала гасцям усё новае і новае закускі, што я зразумеў – тут талерка пус-той не застаецца.

Гэта быў час, калі Хрушчова змяніў Брэжнеў, які ў шмат чым вяртаўся да традыцыйў сталін-скага рэжыму. І мы пра гэта раз-маўлялі ў Геніюшаў: гаварылі пра задушэнне беларускай мовы, пра цкаванне нашых па-трыётаў, пра фальсіфікацыю гісторыі, пра зацугляннасць літа-ратуры, пра тое, што ў Гудзеві-чах разбураюцца помнікі міну-лага.

Потым, у годзе 1966 ці 1967, я зноўку наведаў-ся ў Зэльву, – Аляксей Пяткевіч папрасіў мяне пазна-ёміць яго з нашаю паёткаю. І зноўку нас сустрэлі за гасцін-ным сталом і са шчырымі раз-мовамі.

Часта Ларыса Геніюш быва-ла і ў Гудзевіцкім музеі, і ў на-шай гудзевіцкай хаце.

Аднойчы Ларыса Геніюш прыехала да нас з настаўнікам Дзярэчынскай сярэдняй школы Пятром Марціноўскім і пісь-меннікам Алесем Траяноўскім. Траяноўскі, калі мы засталіся толькі ўтрох, пачаў двухсэнсоў-на гаварыць пра Ларысу Анто-наўну. Я заўважыў яму на не-прыстойнасць гэтых паводзінаў і параіў, каб ён пашукаў для па-добных размоваў іншай кам-паніі, дзе б маглі ацаніць яго-ныя антыбеларускія закіды. Траяноўскі пакрыўдзіўся і пай-шоў да цягніка. Але пад раніцу зноўку з'явіўся, і – адразу ж пайшоў прасіць прабачэння ў Ларысы Антонаўны. Я ж ёй нічо-га не казаў. Яна дапытвалася ў мяне, што сказаў Траяноўскі, а я зрабіў выгляд, што забыўся на якусюці там недарэчнасць.

Бывала, Ларыса Антонаўна прывозіла ў наш музей і па дзе-сяць, і па пятнаццаць гасцей. Прыязджала са спадаром Янкам на хрэсьбіны майго малодшага

сына Міхася ў 1967 годзе. На вя-селе старэйшага сына яна пры-слала верш-віншаванне.

Гасцяваць у Ларысы Антонаў-ны было небяспечна: прабудзеш суткі – не пускае, двое – тое ж са-мае; ад'язджаю на трэцію, а яна злуге.

– Не маглі б пабыць яшчэ з дзянёк, – кажа пакрыўджана.

Аднойчы яна напісала ў лісце, што мае падвойны дыван, які выт-кала яе свякруха ў 1900 годзе, і запрасіла да сябе: маўляў, пры-язджайце, то аддам дыван для музея.

Я ўсё кінуў ды – у Зэльву. Прабыў дзень. Не аддае дыван зямлячка. Прабыў другі дзень – не ўспамінае пра дыван. На трэці дзень ні з чым паехаў я дахаты. Праз два дні атрымаў ліст: забы-лася аддаць дыван – прыязджай-це, то аддам. Зноўку паехаў я ў Зэльву. Прабыў тры дні, а пра дыван – ні гуку. Вярнуўся дахаты з пустымі рукамі. А праз не-калькі дзён зноўку прыходзіць ліст: зусім забылася пра дыван – прыязджайце. Пішу ў адказ: не, больш не паеду, бо дывана ўсё роўна не аддасце. Праз нейкі ты-дзень сама прывезла. Тлумачыць:

– Хацела, каб Вы ў нас даўжэй пабылі.

Гасціннасць Ларысы Анто-наўны не мела межаў. Яна вельмі любіла, калі ў яе хаце госці. А між іншым, на дыване, які цяпер красуецца ў музеі і ў Беларусі, бо маем яшчэ падвойны дыван з вытканым го-дам: «1898». Праўда, даводзіла-ся бачыць на выстаўцы ў Менску дываны, якія датуюцца больш раннім часам, аднак дата на іх не вытканая, як на нашых экспана-

тах, і гэтая акалічнасць можа быць падставай для сумненняў...

Ларыса Геніюш ставілася з вялікай пашанаю да беларускіх патрыётаў, аднак і сумленныя людзі, якія пакуль не дараслі да патрыятызму, таксама карыста-ліся ейнаю павагаю – яна як ніхто разумела нацыянальную траге-дыю беларускага народа і вельмі пакутвала праз гэта.

Часта ў Геніюшаў бываў Уладзімір Караткевіч. І адзін, і з матуляй, і з Мікалаем Праш-ковічам. Ларыса Антонаўна на-ват хацела прывезці Уладзіміра Караткевіча на хрэсьбіны майго сына Міхася, але пісьменнік заў-парціўся – маўляў, без асабіста-га запрашэння не паедзе. Я вы-слаў запрашальную тэлеграму, але з пэўных абставінаў прые-хаць яму не выпала. Ларыса Ан-тонаўна часам ушчувала яго, як маці, як старэйшы сябра. І ён да Геніюшаў ставіўся па-сьнюоўску.

Вельмі шанавала Ларыса Ан-тонаўна Васіля Быкава, Ніла Гілевіча, Сяргея Грахоўскага, Івана Мележа, Пімена Панчан-ку, Аляксея Пяткевіча, іншых пісьменнікаў-патрыётаў... Асаб-лівае месца ў ейным жыцці зай-маў Максім Танк. Яна была ўдзячная Яўгену Іванавічу за клопат пра пісьменнікаў. Аднак у пэўных пытаннях яна адчува-ла сумненні. Мабыць, гэта было звязана з тым, што Максім Танк займаў значную пасаду ў партыйнай наменклатуры. Ад-нойчы, памятаю, яна спыталася ў мяне рады: ці паслухаць Мак-сіма Танка, які прапанаваў ёй прыняць савецкае грамадзянства. Я адказаў, што ў прыняцці гра-мадзянства ёсць свае плюсы – афіцыйнае прызнанне яе як пісьменніцы, паліпшэнне матэ-рыяльнага становішча, але і ёсць мінусы – пагроза стаць больш

залежнай ад кіраўніцтва, страціць сваё выключнае мес-ца ў беларускай літаратуры. Спадарыня Ларыса не пайшла на кампрамісы з рэжымам – ні савецкага грамадзянства, ні членства ў саюзе пісьменнікаў яна не прыняла.

Часта я звяртаўся з прось-баю да Ларысы Антонаў-ны, каб яна падабрала экспанаты ў наш музей для залы, якая будзе прысвечаная ёй, – я спадзяваўся, што па часе ў нас з'явіцца ўлада, якая буд-зе шанавала сваіх патрыё-таў.

– Як буду паміраць, то пакі-ну Вам шмат экспанатаў, – ад-казвала яна.

Памірала Ларыса Антонаў-на ў Горадні, у анкалагічным шпіталі, у 1983 годзе. Мне прыйшло дзве тэлеграмы. У першай тэлеграме паведамля-лася, каб ехаў па экспанаты для музея. Другая тэлеграма была пра смерць Ларысы Антонаўны. Я тады не змог паехаць ні па экс-панаты, ні на пахаванне; сам ляжаў у шпіталі, і – лекары не адпусцілі. У наш музей экспа-наты не патрапілі, – тады ўсё, што пакінула для Гудзевічаў пісьменніца, забрала адная пэў-ная асоба. Праўда, нявестка Ларысы Антонаўны, Валянціна Геніюш перадала нашаму му-зею 159 экспанатаў. Галоўным чынам гэта кніжкі з бібліятэкі Ларысы Антонаўны, ёсць парт-рэты Кастуся Каліноўскага, Максіма Багдановіча, паяскі, абраз XIX стагоддзя на драўля-най дошцы, фігуркі, бочачкі, збаночкі... І самы галоўны экс-панат – друкарка, на якой Ла-рыса Геніюш друкавала свае творы.

Алесь БЕЛАКОЗ



Май

Смаргонскі гісторыка-краязнаўчы музей (1984) – 25 гадоў з часу заснавання.

1 – Корзун Мікола (Мікалай Паўлавіч; 1934, Салігор. р-н – 1995), пісьменнік – 75 гадоў з дня нараджэння.

1 – Гайда Наталля Віктараўна (1939), артыстка оперы і аперэты, народная артыстка Беларусі, лаўрэат тэатральнай прэміі імя Л. Александровічы (1992 г.) – 70 гадоў з дня нараджэння.

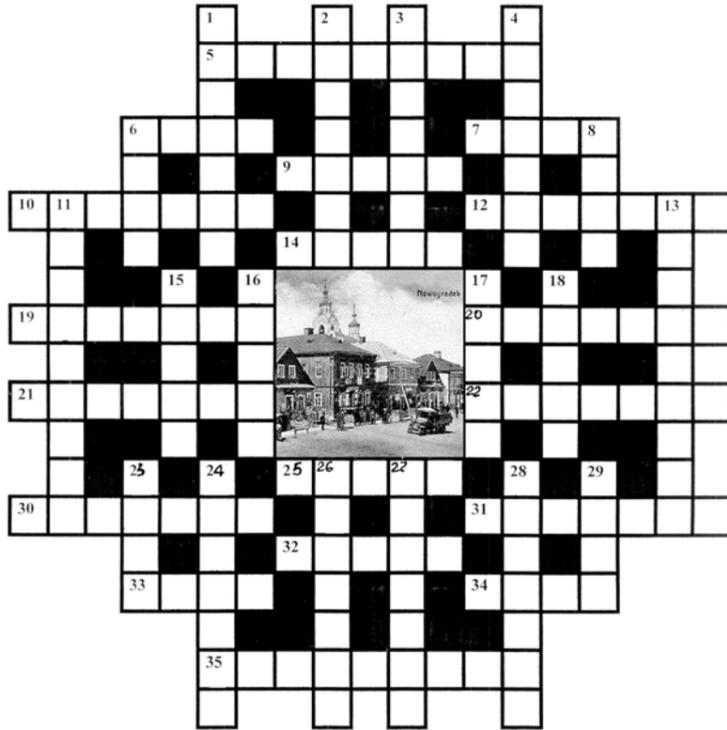
1 – Паплаўская Ядвіга Канстанцінаўна (1949, Валож. р-н), кампазітар, эстрадная спявачка і выканаўца на клавійных інструментах, народная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2006), лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1979) – 60 гадоў з дня нараджэння.

4 – Бохвіц Фларыян (1799, г. п. Мір – 1856), вучоны, пісьменнік – 210 гадоў з дня нараджэння.

5 – Манюшка Станіслаў (1819, Чэрв. р-н – 1872), польскі і беларускі кампазітар, дырыжор, педагог, стваральнік нацыянальнай класічнай оперы, першых нацыянальных сімфанічных твораў – 190 гадоў з дня нараджэння.



Вежа Шчытоўка ў Навагрудскім замку



Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ІВАН ПАДВЕЙ, Іван Удовін сын – персанаж усходнеславянскіх чарадзейных казак, юнак-асілак. Сустрэкаецца гэты вобраз і ў рускім ды ўкраінскім фальклоры.

Сын царскай дачкі, якая нарадзіла яго ад падвею (ветру). Валодае надзвычайнай сілаю, вялікім розумам і адвагаю. Гераічныя рысы ў вобразе героя спалучаюцца настолькі цэльна, што ён становіцца падобным да быліннага асілка. Казкам пра Івана Падвея ўласціва вострая сацыяльная накіраванасць – ён змагаецца з царом (Змеям, Кашчэем) ды іншымі прыгнятальнікамі.

ІВАНОВА, Янава – горад, цэнтр Іванаўскага раёна, на рацэ Самароўка. За 132 км ад Брэста і 2 км ад станцыі Янаў-Палескі на лініі Брэст–Лунінец.



Іванова, Пакроўская царква

Вядома, што ў XIV ст. на месцы сучаснага горада знаходзілася в. Порхава (Порхаў). У 1423 г. вялікі князь Вітаўт падараваў яе Лужцкаму кафедральнаму касцёлу. У гонар свайго імя ў 1465 г. епіскап лужкі Ян Ласковіч назваў паселішча Янава. Да канца XVIII ст. у ВКЛ, з 1795 г. – у Кобрынскім павеце Расійскай імперыі. У 1897 г. тут было 2768 будынкаў, 3041 жыхар, працавалі сукнавальная фабрыка, гарбарны і цагельны заводы, маслабойня, 5 млыноў, школа, народнае вучылішча. У 1848 г. пабудаваны касцёл, заснаваны Францішкам Паўлам, сябрам цара Мікалая I, які падараваў храму абраз святой Кацярыны.

У 1911 г. было 11 дробных прамысловых прадпрыемстваў. У 1921–1939 гг. мястэчка ў Пінскім павеце ў складзе Польшчы. З 15 студзеня 1940 г. – гар. пасёлак, цэнтр раёна. З чэрвеня 1941 г. па 16 ліпеня 1944-га акупаваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі. З 11 сакавіка 1971 г. нададзены статус горада.

У горадзе збярогся помнік архітэктуры рэтраспектыўна-рускага стылю Пакроўская царква, пабудаваная ў 2-й пал. XIX ст. Усталяваныя помнікі мастаку і кампазітару Напалеону Орду, савецкім воінам і партызанам, на могільках ваеннапалонных, партызанаў і ахвяраў фашызму, якія за-

Літаратурная Навагрудчына

Да 965-годдзя Навагрудка

Уздоўж

5. «Лаўрышаўскае ...» Беларускі рукапісны помнік, які ў XIV ст. быў перапісаны ў манастыры ў в. Лаўрышава, што на Навагрудчыне. 6. Памятны ... Архітэктурнае збудаванне з барельефам паэта Адама Міцкевіча, усталяваны на беразе воз. Свіцязь. 7. Рэзкі сухі гук пры ляскаванні чым-небудзь. 9. Папярэдняя аб'ява пра канцэрт, лекцыю і інш. 10. Народны паэт Беларусі, аўтар паэмы «Балада пра вянок» аб рамантычным каханні Адама Міцкевіча і Марыі Верашчакі. Сёлета – 95 гадоў з дня яго нараджэння. 12. Пісьменнік, пе-

дагог, тэолаг, асветнік. Настаўнічаў на Беларусі ў брацкіх школах пры манастырах, выхоўваў у Маскве царскіх дзяцей. Сёлета – 380 гадоў з дня яго нараджэння. 14. Друкар, кнігавыдавец XVII ст., які заснаваў у в. Любча, што на Навагрудчыне, друкарню. 19. Адна з прафесій польскага пісьменніка Ігната Яцкоўскага, ураджэнца г. Навагрудка. 20. Чын павятовай паліцыі ў царскай Расіі. 21. «... – паравоз». Аповесць для дзяцей народнага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова, якому сёлета – 110 гадоў з дня нараджэння. 22. Чацвёртая частка справаздачнага года. 25. Пісьменнік – нашанівец, аўтар паэмы «На Каляды», бацька якога паходзіў з в. Пастарыне, што на Навагрудчыне. 30. Старадаўняя зброя ў форме лука. 31. Польскі пісьменнік XIX ст., збіральнік беларускага фальклору, ураджэнец в. Шчорсы. 32. Беларускі філосаф, гісторык, крытык, ураджэнец в. Вераскава. Сёлета – 75 гадоў з дня яго нараджэння. 33. Мова, на якой пісаў свае творы яўрэйскі пісьменнік і мовазнавец Аляксандр Гаркавы, ураджэнец г. Навагрудка. 34. Мястэчка, дзе ў 1572 г. Сымон Будны выдаў «Біблію». 35. Выдзяленне голасам пэўных думак, што выяўленыя ў паэтычным творы.

Уноперак

1. Адна з прафесій правазнаўцы, перакладчыка Вацлава Давідовіча, ураджэнца Навагрудчыны, якому сёлета спаўняецца 100 гадоў. 2. Слова, процілеглае па значэнні другому слову. 3. Апякун навук і мастацтва. Ён быў паэт, публіцыст, вучоны-гу-

маніст Яўхім Храптовіч, уладальнік сядзібы ў в. Шчорсы. Сёлета – 280 гадоў з дня яго нараджэння. 4. Беларускі перакладчык, празаік, паэт. Пераклаў на беларускую мову паэму А. Міцкевіча «Пан Тадэвуш» і інш. Сёлета – 95 гадоў з дня яго нараджэння. 6. У паліўнічага часта і ... пудоўвым бывае (прык.). 8. «О навагрудскі ... – мой родны дом». З верша А. Міцкевіча «Бульба». 11. Імя рускага пісьменніка, аўтара рамана «Лаліта», які ў дзяцінстве бываў у в. Любча. 13. Адна з назваў свята на памяць адсячэння галавы Іаана Хрысціцеля. 15. Дамініканская ... Навучальная ўстанова ў Навагрудку, у якой вучыліся А. Міцкевіч, І. Дамейка, Я. Чачот ды інш. вядомыя людзі. 16. Група людзей, аб'яднаных для сумеснай дзейнасці. 17. Беларускі асветнік, педагог, філосаф, які паходзіў з в. Рутка. Сёлета – 145 гадоў з дня яго нараджэння. 18. Беларускае патэса, аўтар зборнікаў лірыкі «Суніцы», «Праз ветры – завеі». Пісала і для дзяцей. Нарадзілася ў в. Заполле. 23. Хто мову і веру мяняў, той не толькі сябе, а і ... прадаваў (прык.). 24. Вялікі князь ВКЛ. Лічыцца, што пры ім былі заснаваныя Навагрудскі, Лідскі і інш. замкі. 26. Назва адной з кніг, якую ў 1639 г. выдаў друкар і асветнік Міхалі Слэзка, ураджэнец Навагрудка. 27. Калі добра ўзарэш, то і ... збярэш (прык.). 28. Назва бортнага дрэва з дзвюма борцамі. Іншая назва – стайліна. 29. ... Купала. Народны паэт Беларусі, які, наведваючы в. Бені, напісаў вершы «Памаліся», «З кірмашу», «Перад святаннем».

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ, г. Дзяржынск

гінулі ў Вялікую Айчынную вайну, на брацкай магіле супрацоўнікаў міліцыі.

Пры раённым Доме культуры працуюць народны тэатр і народны хор. Тэатр створаны ў 1963 г., з 1973 г. мае званне народнага. Хор створаны ў 1972 г., з 1982 г. мае званне народнага; машаны, манера выканання народная, выступае ў суправаджэнні аркестра народных інструментаў, спявае і акапэльна. Працуюць Дом народных рамстваў, мастацкая і музычная школы.

У в. Моталь гэтага раёна працуе Музей народнай творчасці, у в. Дастоева – літаратурна-краязнаўчы музей пісьменні-

ка Ф.М. Дастаеўскага (ягонья продкі, мяркуецца, паходзілі з гэтага паселішча).

ІВАНАЎ Сцяпан, меў мянушку *Палубес* – беларускі і рускі цанінік 2-й пал. XVII ст. выхадзец з Мсціслава. Майстар паліхромных маёлікавых рэльефаў. З 1654 г. (?) працаваў у Маскве ў князя Трубяцкога, у 1660–1666 гг. аздабляў Уваскрасенскі сабор у Новаіерусалімскай манастыры на Істры (60 км ад Масквы). З 1666 г. – майстар Збройнай палаты Маскоўскага Крамля. Найбольш значны твор – маёлікавы рэльеф апосталаў для царквы Успення ў Ганчарах (Масква, 1691 г.).



С. Палубес (Іванай). Чатыры апосталы